

Η φιλολογική κριτική

Η κριτική κειμένου

- Επειδή δεν έφτασαν μέχρι τις μέρες μας τα αυτόγραφα των κλασικών συγγραφέων, μελετάμε τα σωζόμενα χειρόγραφα για να γνωρίσουμε το έργο τους. Στη διαδρομή τους έπαθαν ζημιές από τη **φθορά του χρόνου** ή τις **παρεμβολές** των αντιγραφών.
- Η κριτική του κειμένου σκοπό έχει να **ανασυγκροτήσει το αυτόγραφο** (το πρώτο κείμενο) ή τουλάχιστον το αρχέτυπο (το πιο κοντινό στο αυτόγραφο), από το οποίο προέρχεται όλη η σωζόμενη παράδοση.

Η φιλολογική κριτική

Η φιλολογική κριτική είναι τμήμα της φιλολογικής επιστήμης που ελέγχει την **αλήθεια** και **γνησιότητα** της παράδοσης σε σχέση με τα κείμενα που είναι το υποκείμενο της έρευνας.

Ο έλεγχος αναφέρεται:

→ **κριτική κειμένου**

α) στο κείμενο ως προς τα γλωσσικά στοιχεία

- αν γράφτηκε έτσι
- ποιες και πού είναι οι φθορές και πώς θα το αποκαταστήσουμε.

→ **κριτική γνησιότητας**

β) στην πατρότητα ενός κειμένου → αν το κείμενο ή μέρος του γράφτηκε από τον συγγραφέα

→ **κριτική των πηγών**

στην προέλευση του περιεχομένου → αν το περιεχόμενο είναι καρπός διάνοιας του φερομένου ως συγγραφέα ή μίμηση ή δάνειο.

Τα έργα αρχαίας και μεσαιωνικής γραμματείας

→ δεν είναι αυτόγραφα αλλά προέρχονται από χειρόγραφα → δύσκολο έργο η αναζήτηση και εξέταση παράδοσης

Μέθοδοι:

1^ο στάδιο: **Διερεύνηση κωδίκων** (*recensio codicum*)

- **Συγκεντρώνονται** όλα τα σωζόμενα αντίγραφα ενός ορισμένου έργου, περιγράφονται εξωτερικά και κατατάσσονται με χρονολογική σειρά, όσο γίνεται ακριβέστερη.
- Ο **αρχαιότερος κώδικας** είναι πιο σημαντικός από τον νεώτερο, γιατί έχει υποστεί λιγότερες αλλαγές ή αλλοιώσεις.

2^ο στάδιο: **αντιβολή** (collatio)

Εξέταση 1. **άμεσης** και 2. **έμμεσης** παράδοσης:

- **1. Εξέταση άμεσης παράδοσης** Διεξοδική, λέξη προς λέξη μελέτη όλων των χειρογράφων και ακριβή καταγραφή των γραφών που διαφέρουν.
- **2. Εξέταση έμμεσης παράδοσης:** παραθέματα που έχουν παραδοθεί από άλλους συγγραφείς, γραμματικούς, λεξικογράφους, μεταφράσεις λατινικές κ.λ.π.
- **Ταξινόμηση των σφαλμάτων**, διάγνωση της παθολογίας του κωδικογράφου και καθορισμός της σχέσης συγγένειας ανάμεσα στους κώδικες < με βάση τις γραφές **συνδετικές** (αυτές αποκαλύπτουν φθορές που δεν είναι δυνατόν να έχουν γίνει ανεξάρτητα η μια από την άλλη, αλλά έχουν κάποια κοινή πηγή) και **χωριστικές** (δεν μπορούν να αναχθούν σε μια πηγή).

- Καθορισμός αμοιβαίων σχέσεων ανάμεσα στους κώδικες → κατάρτιση **στέμματος** (*stemma codicum*), γενεαλογικού δέντρου κωδίκων
- Αποκλεισμός (*eliminatio*) των χειρογράφων που προέρχονται κατευθείαν από άλλα γνωστά χειρόγραφα και ως εκ τούτου δεν έχουν καμία αξία για την αποκατάσταση του κειμένου.
- Η παραπάνω εργασία είναι πολύπλοκη και δύσκολη, γιατί η παράδοση των κειμένων δεν είναι πάντοτε *κάθετη* αλλά και *οριζόντια* λόγω των συμφύσεων (*contaminatio*).

Προβλήματα:

- **Διπλή γραφή:** η αρχή της ανάγεται ίσως στην ελληνιστική εποχή, γιατί ο αντιγραφέας, όταν είχε δύο γραφές, ήταν υποχρεωμένος να διαλέξει τη μια και γινόταν έτσι αυτοσχέδιος φιλόλογος.
- Ο ευσυνείδητος όμως αντέγραφε και τις δύο γραφές (τη μια πάνω από την άλλη ή στο περιθώριο). Αν νόμιζε ότι αποτελούσαν αναπόσπαστο τμήμα του κειμένου, τότε τις αντέγραφε τη μια μετά την άλλη και δημιουργούσε παρεμβολή (*interpolatio*). Επίσης τα κείμενα που χρησιμοποιήθηκαν στα σχολεία έχουν διπλές γραφές, γιατί τα μετέβαλαν για να τα καταστήσουν πιο κατανοητά.

Αρχές αποκατάστασης κειμένων

Αρχές βάσει των οποίων γίνεται η αποκατάσταση των κειμένων (δεν είναι κανόνας αλλά ισχύει στις περισσότερες περιπτώσεις):

- Ανάμεσα σε περισσότερες από μια παραλλαγές προτιμότερη είναι η **δυσκολότερη γραφή** (*lectio difficilior*).
- Προτιμότερος είναι ο **άριστος κώδικας** (*codex optimus*, - αυτός με τις καλύτερες γραφές- αλλά πάλι διατηρούμε επιφυλάξεις.
- Περισσότερο αξιόπιστη θεωρείται η **αρχαιότερη γραφή** (*lectio antiquior*.)
- Λαμβάνουμε υπόψη μας τις **προτιμήσεις** του συγγραφέα (*Usus scribendi*).

- 3^ο στάδιο: **αποκατάσταση** (*emendatio*)
- Αφού λάβουμε υπόψη μας τα παραπάνω επιχειρούμε την αποκατάσταση των φθαρμένων και ακατανόητων χωρίων.

Κριτικό υπόμνημα χειρογράφων

Πρέπει να γράφεται στη λατινική έστω κι αν ο πρόλογος είναι γραμμένος σ' άλλη γλώσσα

Περιλαμβάνει

- τις παραλλαγές από το αρχέτυπο, όσες δεν δηλώνονται στο κείμενο (δια των παρενθέσεων)
- τις διάφορες γραφές που απορρίφθηκαν ή είναι εσφαλμένες
- τις γραφές απορριφθέντων χειρογράφων
- εικασίες και διορθώσεις φιλολόγων
- αμφιβολίες για την ορθότητα του κειμένου
- σύντομες ερμηνευτικές παρατηρήσεις του κειμένου

Δεν περιλαμβάνονται

- ορθογραφικά και άλλα μικροσφάλματα
- γραφές παλαιότερων εκδόσεων που δεν έχουν αξία στη διόρθωση
- >> χειρογράφων χωρίς αξία